

Supported by:

Federal Ministry
for the Environment, Climate Action,
Nature Conservation and Nuclear Safety

INTERNATIONAL
CLIMATE
INITIATIVE

Deutsche Gesellschaft
für Internationale
Zusammenarbeit (GIZ) GmbH

based on a decision of
the German Bundestag

**Чому водно-
болотні угіддя є
важливими**

Зміст

- 3** Дух води й болота та його присутність в нашій культурі
- 3** Чому ж болота є такими незвичайними і містичними?
- 4** Міфи про болота
- 5** Що таке водно-болотні угіддя?
- 6** Хто живе на заболочених територіях?
- 7** Як діти можуть допомогти зберегти водно-болотні угіддя?
- 10** 18 цікавих фактів про водно-болотні угіддя, які варто знати кожному
- 11** Загадки та головоломки
- 14** Цікаві історії водно-болотних угідь Закарпаття – Чорного мочару та Сальви
- 17** Висновок
- 17** Список використаних джерел
- 18** Ігри на природі

Дух води й болота та його присутність в нашій культурі

Болота – це літопис природи. Вчені вважають, що болота виникли 350 млн. років тому. Життя водно-болотних угідь довге і його дух-господар, здається вічним. Трансформація озера в болото – це природний екологічний процес (сукцесія), що триває століттями або тисячоліттями. Він відбувається через заростання водойми рослинами (очерет, рогіз, мох) та замулення дна відмерлими рештками, що призводить до обміління, накопичення торфу та остаточного перетворення водойми на болото. З жодною з екосистем планети не пов'язана така кількість легенд та містики, як з болотами.

В міфології багатьох народів світу болотисті місця вважалися небезпечними, населеними нечистю, що заманювала людей у трясовину. Але разом із тим для багатьох громад у всьому світі водно-болотні угіддя є священними. Це місця, де живуть духи предків, де народжуються легенди і де природні цикли стають частиною людського життя.

В Україні цей вид екосистеми займає важливе місце у господарстві, культурі і навіть нашій історії. Біологічна цінність водно-болотних угідь дуже

висока. У давнину болото завжди було джерелом цінних видів лікарських рослин та ягід. Люди вірили, що на болотах живе багато міфічних істот – як друзів людини, так і ворогів. Дикість і важкодоступність боліт використовували українські борці за незалежність: саме в регіонах з великою кількістю боліт у минулому столітті зародився потужний повстанський рух. Загарбникам було важко пересуватися болотистою місцевістю, це було під силу лише тому, хто тут народився і добре знає ці місця.

Чому ж болота є такими незвичайними і містичними?

Болота – це унікальні екосистеми, які утворюються через надмірне зволоження, накопичують торф та утримують воду. Їхня таємничість підкріплюється специфічними звуками (булькання), ранковими туманами та болотними вогнями, які в давнину сприймалися як містичні явища. Водно-болотні угіддя є домом для багатьох видів тварин і птахів. На болотах живуть численні комахи, болотна рослинність є незвичайною, і це також створює атмосферу таємничості і загадковості. З болотами пов'язані давні релігійні вірування і обряди, що підсилює їх містичну привабливість.

МІФИ ПРО БОЛОТА

Ймовірно саме містичність цієї дивовижної екосистеми породила міфи про неї та стала причиною її неоціненності. Ми спробуємо спростувати ці міфи і пояснити справжню цінність водно-болотних угідь для людства.

Міф 2.

В болоті можна потонути, там страшно.

У болоті можна потонути через специфічну структуру, що складається з торфу, води та рослин, які утворюють густу, вязку масу (суміш), схожу на рідкий ґрунт. При попаданні в нього важко вибратися через затягуючий ефект, високу щільність торф'яної маси. Болота часто маскуються під звичайну зелену галявину, що робить їх підступними для людини. Але небезпека чатує на людину в дикій природі будь-де, не тільки на болоті. Не слід самим вирушати у мандрівку, якщо не знаєте місцевість достеменно.

Міф 4.

Водно-болотні угіддя ускладнюють дорожнє будівництво і негативно впливають на навколишні умови.

Болота - охоронці всіх інших водних екосистем, що забезпечують біосферу прісною і чистою водою. Вони зменшують вплив повенів, поповнюють запаси питної води, очищають води від забруднення. Водно-болотні угіддя є привабливими для прогулянок і відпочинку, зволожують повітря й знижують його температуру.

Міф 1.

Водно-болотні угіддя — це комарі.

Комарі живуть практично повсюдно (крім Антарктиди), віддаючи перевагу вологим місцям, затіненим ділянкам, лісам, болотам та людським оселям. Для розмноження їм потрібна стояча вода (калюжі, бочки, підвали, горщики). Вони активні влітку, а зимують у темних, теплих місцях — у підвалах або на горищах.

Міф 3.

Водно-болотні угіддя не приносять користі, заважають сільському господарству.

Мало хто усвідомлює, скільки різноманітних продуктів і послуг ми отримуємо з цих прісноводних середовищ: їжу (зокрема рибу, рис і журавлину), лікарські рослини, торф для використання у садівництві і як паливо, будівельні матеріали, а ще траву та очерет для плетіння кошиків, килимків і для спорудження стріх.

Ці складні екосистеми функціонують, неначе губки: вони поглинають дощову воду й поступово пропускають її. Водно-болотні угіддя — надзвичайно ефективні природні системи очищення води, адже вони поглинають хімічні речовини, відфільтровують забруднювачі й осад та нейтралізують шкідливі бактерії. Разом із тим ці екосистеми — одні з найбільших на планеті осередків біорізноманіття.

То ж корисність водно-болотних екосистем важко переоцінити.

Міф 5.

З давніх-давен існувало негативне ставлення до боліт. Там живе «нечиста сила».

З болотами пов'язували у давнину багато міфічних істот, як злих, так і добрих. Як, наприклад, Лозавік — дух, що живе в лозі, не шкодить людям, а іноді навіть допомагає, хоча може і пожартувати.

Що таке водно-болотні угіддя?

Водно-болотні угіддя — це природні «очисні споруди» та «губки» планети, що накопичують воду, очищають її та є домом для багатьох птахів, риб і рослин. Вони рятують від посух та повеней. Це найцінніша екосистема, ресурси якої люди використовують для задоволення питних потреб і ведення сільського господарства, риболовлі і аквакультури. Зокрема, більше двох третин світового улову риби пов'язані саме зі здоровим станом водно-болотних угідь.

Водно-болотні угіддя можуть бути морськими або прісноводними, внутрішніми або прибережними, природними або створеними людиною:

морські, що включають в себе прибережні заболочені землі, прибережні лагуни, скелясті береги та коралові рифи;

лиманні — включають дельти, припливні болота та грязі, мангрові болота;

озерні — безпосередньо всі заболочені ділянки пов'язані з озерами;

річкові, що включають в себе заболочені ділянки вздовж річок та струмків;

болотисті — відносяться різні болота та заболочені місцевості.

Чому водно-болотні угіддя такі важливі?

Тому що їх роль в природних процесах і в житті людської спільноти надзвичайно велика і різноманітна.

Найважливіші екологічні функції водно-болотних угідь:

- вони накопичують і зберігають прісну воду;
- регулюють поверхневий і підземний стік;
- підтримують рівень ґрунтових вод;
- фільтрують воду, очищуючи її від забруднюючих речовин;
- повертають в атмосферу кисень;
- вилучають з атмосфери і накопичують вуглець;
- стабілізують кліматичні умови, особливо опади і температуру;
- стримують ерозію, стабілізують становище берегів;
- підтримують біологічне різноманіття;
- служать середовищами існування багатьох видів рослин і тварин, у тому числі рідкісних і господарсько важливих.
- водно-болотні угіддя України мають трансконтинентальне значення для збереження птахів, які щорічно мігрують між Євразією і Африкою та відпочивають і живляться на водоймах України.

Вони діють як губки, що вбирають зайву воду під час повеней та зберігають її під час посухи.

Це чудові місця для риболовлі та спостереження за птахами, але важливо не шуміти і не смітити там.

Хто живе на заболочених територіях?

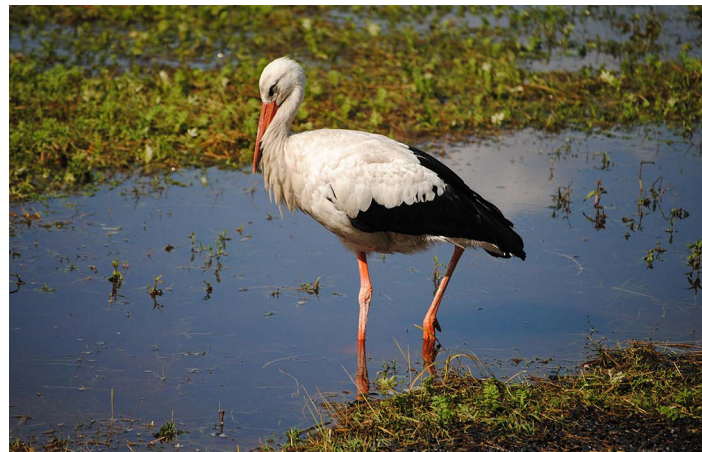
Водно-болотні угіддя – місце проживання багатьох тварин. Тут вони знаходять їжу та укриття. Одним з головних елементів боліт є водоплавні птахи. Вони забезпечують світову єдність системи водно-болотних угідь, мігруючи з однієї частини світу в іншу.

Водно-болотні птахи: гуси, качки, журавлі, чаплі, лелеки, лиски, водяні курочки, мартини, крячки, баранці, грицики, кулики, коловодники, очеретянки, вусаті синиці, інші птахи. Серед них є і хижаки, як скопа, орлан білохвостий, орел карлик, лунь очеретяний.

Звірі: бобр, видра, ондатра, водяна поліка, кутора звичайна. Сюди часто заходять дикий кабан, косуля, лисиця, вовк, кіт лісовий.

Серед плазунів і земноводних: жаби, тритони, ящірки, вужі, гадюка звичайна.

Водно-болотні угіддя багаті рибою: сазан (дикий короп), сом, щука, карась, линь, краснопінка, окунь і багато інших.

Як діти можуть допомогти зберегти водно-болотні угіддя?

Правила поведінки біля водно-болотних угідь:

- не забруднюйте водойму, біля якої ви живете;
- не засмічуйте берег, на якому ви відпочиваєте;
- не розпалюйте вогнище поблизу очерету чи рогози;
- висаджуйте ліс в прибережній зоні;
- дотримуйтеся правил полювання та рибної ловлі;
- вивчайте свою водойму і діліться своїми знаннями з дітьми, оточуючими;
- не проходите повз порушень, повідомляйте про них в природоохоронні, а також правоохоронні органи.

Правила спостережень за птахами:

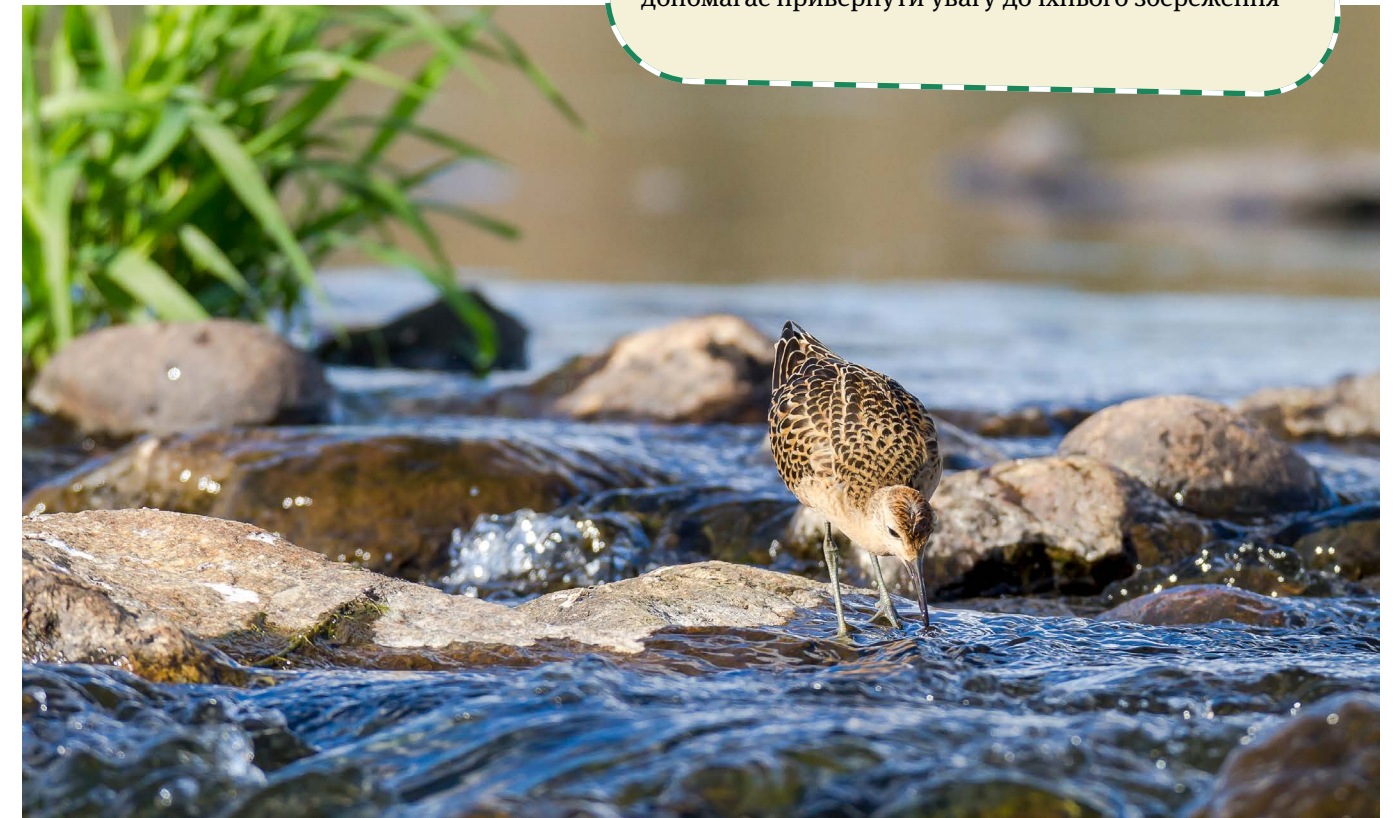
Спостереження за птахами (бердвотчінг) на водно-болотних угіддях – це захопliwe вивчення водоплавних, коловодних та інших видів пернатих у їхньому природному середовищі. В Україні існує 50 таких угідь міжнародного значення, де можна побачити чапель, качок, куликів, лебедів та інших птахів, особливо під час міграцій та гніздування.

Спостерігати за птахами можна на мілководних озерах, морських узбережжях, болотах та лиманах, де мешкає близько 40% світових популяцій різних рослин і тварин. Для спостереження потрібно мати бінокль, фотоапарат із штативом та визначник птахів. Найкраще спостерігати за птахами рано вранці або перед заходом сонця, коли птахи найактивніші.

Дуже важливо зберігати тишу та не турбувати птахів, особливо під час гніздування.

Спостереження за птахами – це не тільки відпочинок, не тільки з'єднання із природою, а й участь у вивченні та охороні природи.

Водно-болотні угіддя є критично важливими екосистемами, які зникають швидко, тому спостереження допомагає привернути увагу до їхнього збереження

Завдання: Розмалюй білу чаплю.

18 цікавих фактів про водно-болотні угіддя, які варто знати кожному:

1. Болото – це місце, де земля завжди волога, а вода стоїть на поверхні або дуже близько до неї.
2. Є три основні види боліт: торф'яні, лісові та перехідні.
3. Торф'яні болота утворюються з рослин, що повільно розкладаються і перетворюються на торф.
4. У болотах ростуть унікальні рослини – наприклад, росички, які ловлять та «їдять» комах.
5. Болота зберігають багато вуглецю, тому вони допомагають боротися зі зміною клімату.
6. У болотах живуть рідкісні тварини – видри, журавлі, чорні лелеки, а також безліч жаб і комах.
7. Деякі болота настільки великі, що виглядають як маленькі моря.
8. У стародавні часи люди боялися боліт і вважали, що там живуть духи.
9. У болотах часто знаходять стародавні речі – човни, прикраси, зброю, а іноді навіть муміфіковані тіла!
10. Рослини, які ростуть на болотах, мають спеціальні корені, що не гниють від постійної вологи.
11. Болота – це природні «губки», які вбирають дощову воду й запобігають повеням.
12. Деякі болота утворюють красиві озера просто посеред лісу.
13. Під час весни й літа болота стають справжнім раєм для птахів, що прилітають сюди гніздитися.
14. У холодних країнах болота можуть замерзати взимку, але життя в них не зупиняється.
15. Болота важливі для природи – вони очищують воду, регулюють вологість і підтримують баланс екосистеми.
16. Полісся – це найбільше водно-болотне угіддя в Європі.
17. Часто діяльність людини, наприклад будівництво греблі, сприяє утворенню боліт. Також це відбувається через греблі, зведені бобрами.
18. 2 лютого – Всесвітній День водно-болотних угідь.

1. ЗНАЙДІТЬ І ОБ'ЄДНАЙТЕ ПОЛОВИНКИ ПРИКАЗОК

Сильна вода	ніхто чистим не вийшов.
З брудної води іще	а жаби будуть.
Аби вода,	греблю рве.
В глибокій воді –	проти води.
Не скрізь там вода,	великий камінь продовбає.
Тяжко плисти	велика риба.
Мала крапля.	куди хилиться верба.

Підказка:
 Сильна вода греблю рве.
 З брудної води іще ніхто чистим не вийшов.
 Аби вода, а жаби будуть.
 В глибокій воді – велика риба.
 Не скрізь там вода, куди хилиться верба.
 Тяжко плисти проти води.
 Мала крапля великий камінь продовбає.

2. РОЗМАЛЮЙ ВОДНО-БОЛОТНІ УГІДДЯ НА С. 12

3. ЗАГАДКИ

Ні море, ні земля, корабель не плаває, а ходити неможна. *(Болото)*

М'який, а не пух, зелений, а не трава. *(Мох)*

Не звір і не птиця, всього боїться. Наловить мух – і в воду – плюх! *(Жаба)*

І не змії, і не звір, і не жаба, й не птах: Виповзає з нір – нагла смерть для комах. *(Ящірка)*

Живе на болоті, співає він із душею. Ноги як спиці, а сам невеликий *(Кулик)*

Оселівся птах цибатий. Довгий дзьоб і ноги має, мишок, жабок полюбляє.

Чемних діток із далеку в кожен дім несе *(Лелека)*

У ставочку цілу днину зводять звірі ці плотину. В них міцні та гострі зуби, ходять все життя у шубах. Здогадалися тепер?

У ставку живе... *(Бобер)*

Тоненьке, вузьке, по землі в'ється, як батіг довге, та зовсім не б'ється.

Людей боїться, молоко вживає, в лісі їх багато, це кожен знає. *(Вуж)*

По болоту гордо ходить та дітей з собою водить.

Вчить вона своїх малят, як ловити жабенят *(Чапля)*

4. ЗНАЙДИ 8 ВІДМІННОСТЕЙ

Цікаві історії водно-болотних угідь Закарпаття – Чорного мочару та Сальви

Водно-болотні угіддя Закарпаття є окрасою нашого краю. Вони допомагають

зменшити вплив повеней і підтримують рівень ґрунтових вод. Тут живе велика кількість рідкісних видів тварин і птахів. Водно-болотні угіддя пропонують населенню різноманітні можливості для зайнятості та дозвілля.

Водно-болотне середовище на Закарпатті різноманітне: є болота, очеретяні зарості, канали, ставки, струмки і ріки.

Наше видання познайомить тебе з двома мальовничими озерами Закарпаття, які знаходяться поблизу міст Мукачево та Виноградів.

Історія Чорного Мочару (Серне Мочару)

Чорний Мочар (або Серне мочар) — було найбільшим у Закарпатті водно-болотним угіддям й до 1926 року займало 15 тис. га. Потім там, навіть, добували торф. Розташоване воно неподалік від Мукачева. Чорний мочар займав великі простори Закарпатської низовини, а по краях цього великого болота розташувались села Форнош, Дерцен, Гать, Яноші, Кідьош, Великі Береги, Берегуйфолу, Пістрялово, Барбово, Макарьово. Це була система із сотень маленьких річок і струмків (серед них такі, як Ціганий потік, Горомб потік, які текли через Макарьово і Барбово), які стікались по схилах навколишніх горбів та лісів у пониження, як у чашу. Тут вони розливались, займаючи простори й утворюючи заболочену місцевість. Тут акумулювалась вода з гір, не даючи розтікатись по рівнині, затоплюючи села. Водночас тут зберігалась живильна волога цілодобово, даючи життя людям, тваринам і рослинам.

На цих болотах росли соковиті луки, де місцеве населення випасало худобу. Тут водилось багато усякої риби, раків, звірини, а головне – птахів. Для водно-болотних птахів Чорний Мочар був раєм. Тут гніздилися десятки видів водно-болотних птахів, які сьогодні потрапили до Червоної книги України.

До першої половини ХХ ст. ця унікальна екосистема була повністю меліорована – землі були осушені й перетворені на сільськогосподарські угіддя та систему каналів і ставів. Сьогодні вода, яка стікає з гір, збирається й акумулюється у 4-х ставах: Форнош (с. Форнош), Мочила (с. Пістрлове), Горбок (с. Горбок), Бабічка (с. Залуж). Канали, які виконували функцію зрошення, переважно заросли і висохли. З Чорного Мочару витікала річка Серне, яка впадає у Латорицю. Це була чудова рівнинна річка з меандрами, яка наповнювалась водами водно-болотного угіддя. Після того, як всю систему було знищено, річку Серне спрямили, каналізували і зараз вона через річку Верке з'єднує води річки Боржава і річки Латориця.

Після зникнення Чорного Мочару водно-болотні птахи втратили своє середовище існування. Більшість з

них тепер трапляються в нашій області лише під час міграцій. Сьогодні стави системи Чорного Мочару здійснюють короткострокове регулювання стоку при паводках. Також на трьох ставах Горбок, Мочила і Бабічка ведеться риборозведення. Став Форнош наразі живе своїм природним життям водно-болотного угіддя. Сьогодні він є важливим середовищем для існування водно-болотних птахів, які тут зимують, відпочивають під час міграцій і гніздяться.

Чорний Мочар приносив не лише багаті дари людям, які жили поблизу. Часом з цим болотом були пов'язані сумні історії, пов'язані із загибеллю людей. Болото було велике, треба було знати всі стежки і особливо небезпечні топкі місця. Не всі це знали, дехто заблукав на болоті і залишився там назавжди. З цим пов'язано багато легенд, які побудувати серед селян (перекази Макса Адамка):

 Старожилі села Дерцен розповідають про 12 метрову гадину (змію), яку люди стали гнати вилами і смолоскипами від села. Гадина утікла назад в болота, а за нею слідом запалили очерет. Чорний мочар палав тиждень, поки не почалися дощі.

 Болотяник, що жив на болоті заманивав вогниками нічних перехожих до себе аби мати хороше товариство. Ця істота дуже схожа на чоловіка з довгими руками. Тільки його тіло вкрито густою сірою шерстю, а нижче спини у нього хвіст з гачком.

 Блуд, лісовий дух з усіх сил намагався завести людей, які йшли по гриби чи ягоди, у глибочинь лісу звідки ніяк не можна вибратися, або ж напускав тумани, щоб зовсім збити з пантелику.

 Із лісів до села інколи приходили «песиголовці», істоти які нагадували людину. У них одна сторона людської подоби, а друга - со-

баки. Приходили вони в село їсти свіжовипечений хліб, тому найчастіше заходили до тієї оселі, де жінка пекла хліб, на запах. Вигрібали з печі запашні паляниці і з'їдали. Потім починали страшно кричати людським голосом: «Маріко», «Гафіко!» Люди з переляку вибігали з хат і ховалися в лісових хашах. Сучасні фольклористи вважають, що в легендах про «песиголовців» відбулися реалії вторгнення монголів на Закарпаття у ХІІІ ст.

 У всіх своїх бідах жителі Барбова звинувачували істот, які жили в болотах і лісах. І вирішили вони в правителів попросити допомогу, щоб захистити та відвернути напад надприродних істот села. Тоді і було подаровано Барбову величезний Чорний хрест, який би відвертав від села чорні сили. За часів, коли руйнували церкви, хрест хотіли знести, але тільки-но хтось пробув доторкнутися до нього, щоб зруйнувати, тому виконавцю зразу ставало погано, а пізніше її нібито переслідував вдень і вночі дух молодика, який втік від болотяника і сховався за хрест, але зі страху там і помер. Вночі він кричить, плаче, ніби випереджує і застерігає барбівчан від чорних сил.

Чорний Мочар у ХVІІІ-ХІХ ст.

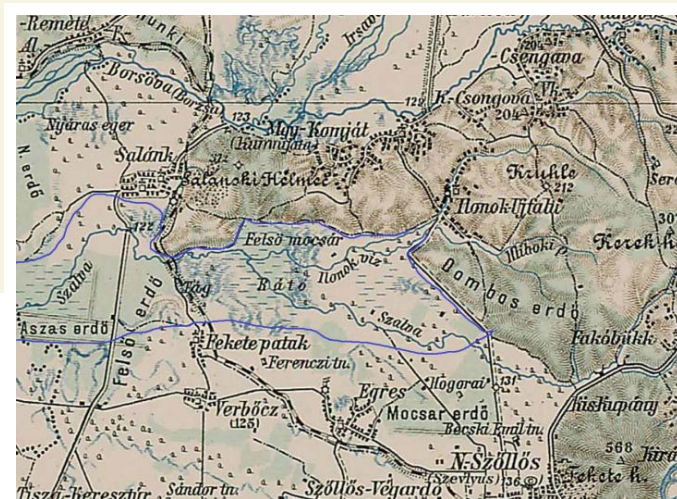
Чорний Мочар у ХХІ ст.

Водно-болотне угіддя Сальва

Низинне Закарпаття представляє собою рівнинну територію, яка є частиною Паннонської рівнини. Ще на початку ХХ ст. сюди стікалися усі гірські річки басейну р. Тиса, набуваючи спокійного рівнинного характеру та утворюючи широкі болотисті заплави. У пониженнях формувалися болотисті місцевості, різні за розміром. Чорний Мочар був найбільшим болотом, однак не єдиним.

Північніше від міста Виноградів з невеликих гір стікала мала р. Сальва. Довжина Салви 28 км, площа басейну 149 км², ширина річкової долини на рівнині до 1,7 км. Століття тому вона текла через с. Букове з невисоких пагорбів південно-західних відногів гірського масиву Тупий, спершу в напрямку до Чорної гори, а потім на захід по рівнині у напрямку до с. Шаланки і згодом впадала у р. Боржава. З с. Онок витікала річка Онокова вода і у місці злиття з Сальвою утворювала заболочену місцевість, яку називали Верхнім Мочаром (Felső mocsár). Це болото простягалось від Шаланківського лісу до с. Чорний Потік і далі на захід до річки Боржава.

У радянські часи для потреб сільського господарства була проведена масштабна меліорація, яка зачепила систему заболочених заплав нижньої течії р. Латориця, р. Тиса, усієї рівнинної частини р. Батар і р.

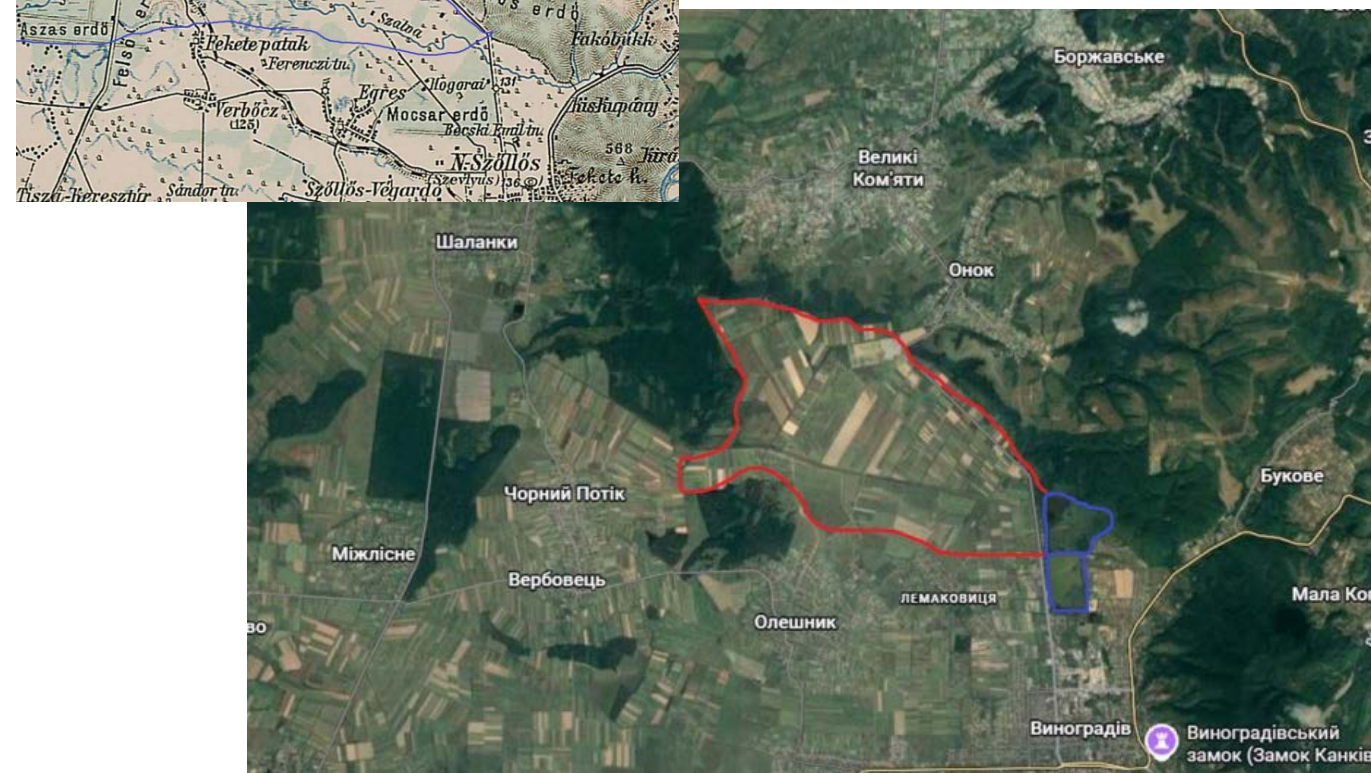
Сальва. Так на території долини річки Сальва було створено став Сальва, який акумулює води усіх річок і потічків, які раніше утворювали заболочені місцини, та систему зрошувальних каналів. Саму річку Сальва каналізували. Територія Верхнього Мочара була осушена і зараз це сільськогосподарські угіддя, де сіють і вирощують сільськогосподарські культури.

Сьогодні Сальванська меліоративна система деградує: система каналів заростає, води там вже немає. Обміліла і висохла частина ставу, саме та, куди затікає р. Сальва. Річка також знаходиться у поганому стані – вона дуже обміліла і наразі забруднена побутовим сміттям. Колись заболочений край втрачає воду.

Не дивлячись на це, став Сальва є осередком високого біорізноманіття краю, передусім водно-болотних птахів. Тут гніздяться, зимують і знаходять місце для відпочинку тисячі птахів, які належать до кількох десятків видів, зокрема тих, які охороняються Червоною книгою України та іншими світовими червоними списками. Це водно-болотне угіддя буде важливе для птахів і людей, тож потребує особливої уваги і збереження.

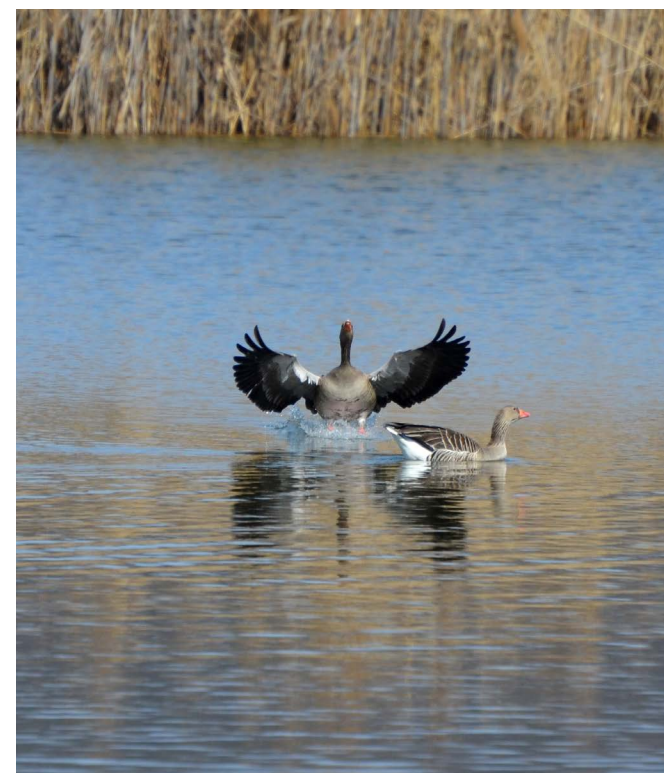
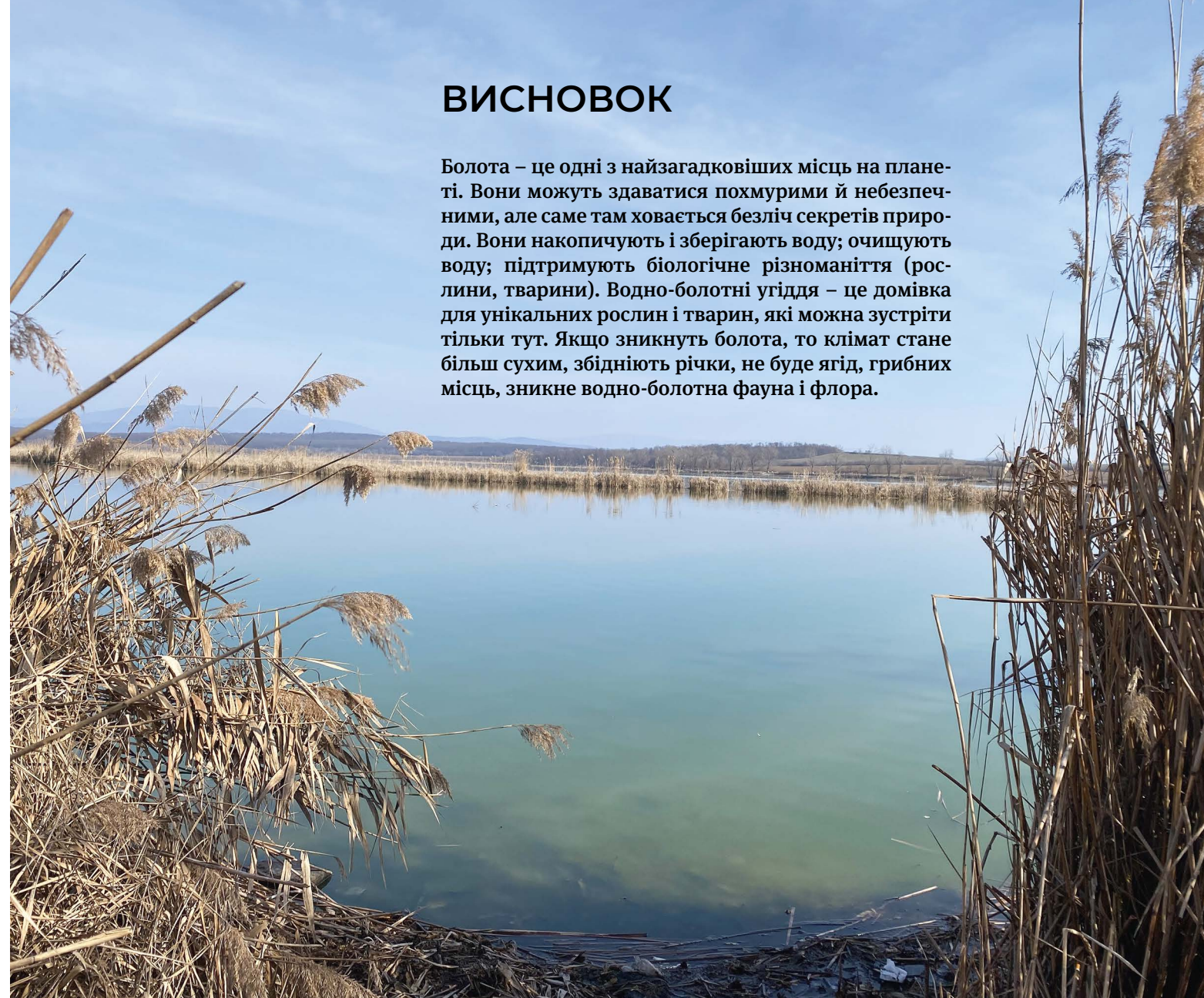
Річка Сальва і Верхній Мочар у першій половині ХХ ст.

Став Сальва і сільськогосподарські землі у першій половині ХХІ ст.

ВИСНОВОК

Болота – це одні з найзагадковіших місць на планеті. Вони можуть здаватися похмурими й небезпечними, але саме там ховається безліч секретів природи. Вони накопичують і зберігають воду; очищують воду; підтримують біологічне різноманіття (рослини, тварини). Водно-болотні угіддя – це домівка для унікальних рослин і тварин, які можна зустріти тільки тут. Якщо зникнуть болота, то клімат стане більш сухим, збідніють річки, не буде ягід, грибних місць, зникне водно-болотна фауна і флора.

Список використаної літератури:

Електронний ресурс:

- <https://wwf.ua/?16587941/Vodno-bolotni-uhiddia-pryrodni-superhoi-top-4-tsikavykh-fakty-pro-unikalni-ekosystemy>
текст: WWF Україна
- <https://dnister.in.ua/articles/342767/10-prichinchomu-vodno-bolotni-ugiddya-vazhlivi-dlyazhittya-kozhnogo-z-nas->
Open Dnister
- <https://derevo-kazok.org/15-faktiv-dlja-ditej-probolota-divovizhni-vologi-carstva-prirodi.html>
- <https://vue.gov.ua/%D0%91%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D1%82%D0%BE>
автор: В. К. Хільчевський

ІГРИ НА ПРИРОДІ

Ланцюги живлення у воді

Учасникам роздають картки з мешканцями (водорості, очерет, рогіз, ряска, карась, щука, піскар, комахи, жаба, чапля, лебідь, журавель, болотна сова, людина). Вони мають вишикуватися в правильній послідовності, показуючи, хто чим харчується, і обговорити, що буде, якщо зникне одна ланка.

Доставка води

Гра вчить діяти в команді, а також бережливому ставленню до води, як до цінного ресурсу.

Учасники діляться на дві команди. Кожна з команд отримує одне порожнє відро і відро, повне води. Порожнє відро та відро з водою стоять один від одного на відстані 10 метрів. Усі учасники отримують столові ложки. Цими ложками вони мають носити воду з повного відра у порожнє. Виграє та команда, яка швидше наповнить порожнє відро водою і зазнає найменше втрат води під час транспортування.

Жаби і чаплі

Перед грою проводиться бесіда: Чаплі добувають їжу на мілководді. Живляться переважно дрібною рибою, пуголовками, жабами, комахами. Знищують малоцінну та хвору рибу. Крім того, поїдають багато мишоподібних гризунів, отже, в цілому це – корисні птахи.

Гравці діляться на дві команди – «Жабенята» і «Чаплі» – і стають у дві шеренги один навпроти одного на відстані 3-4 метри. За командою ведучого жабенята тікають, а чаплі їх наздоганяють і ловлять. Проте гравці повинні рухатися по особливому – як тварини. Жабенята повинні стрибати як жаби, а чаплі – крокувати, високо піднімаючи ноги. Кожна чапля обирає своє особисте жабеня і ловить тільки його. Іншим чаплям не дозволяється їй допомагати. Чаплі перемагають, якщо вони за певний термін часу (3-5 хвилин) спіймають усіх жабенят.

Зауваження. Той, хто неправильно імітує рухи тварин або, поспішаючи, виконує їх несумлінно, вибуває з гри.

Чиє гніздо безпечніше?

Учасникам розповідають, що гніздо відіграє критично важливу роль у житті птахів виконуючи переважно функцію забезпечення безпечного розмноження та виживання потомства. Багато птахів будують гнізда так, щоб вони були непомітними для ворогів, ховаючи їх у траві, під кущами або на висоті. Гнізда водно-болотних птахів адаптовані до життя біля води, на мілководді або серед болотної рослинності. Птахи будують їх так, щоб захистити яйця та пташенят не тільки від хижаків, але і від коливань рівня води.

Потім пропонується учасникам поділитися на команди і, назбиривши очерет, гілки, траву та інший природний матеріал, побудувати гнізда, в яких могло би поміститися кілька яєць. Побудова гнізда може тривати не більше, ніж 40 хвилин. Потім ведучий перевіряє гнізда на міцність та безпечність, кидаючи з висоти свого зросту в гніздо куряче яйце. Виграє команда, чиє яйце не розіб'ється і залишиться в гнізді.

Перейти болото

Гра вчить діяти в команді

Ведучому потрібно позначити береги уявного болота і розставити «острівці» з картону, по яких можна перейти на інший бік болота. Учасники знаходяться на одному березі і повинні перейти «болото» з одного берега на інший тільки по «острівцях», оскільки інший простір є трясовиною і учасник, нога якого знаходиться не на «острівці», миттєво топиться в «болоті». Якщо хоча б один учасник «втопився», вся команда повертається на точку старту і починає переправу на інший бік з початку.

В команді може бути від 7 до 10 учасників. Але потрібно зауважити, що не всі учасники можуть пересуватися самотійно. 2 учасника не бачать (їм потрібно одягнути на очі пов'язку), 2 учасника не можуть ходити.

Завдання вважається виконаним тільки тоді, коли всі учасники перейдуть на інший бік «болота».

Таємничий світ ставка

Для цієї гри потрібні лупи. Під час гри діти з лупами в руках шукають водних комах, водорості та спостерігають за життям біля води, не завдаючи шкоди. Потім діляться досвідом та враженнями від спостережень.

This project is supported by the IKI Small Grants programme strengthening local solutions for effective climate and biodiversity action. IKI Small Grants is funded by the Federal Ministry for the Environment, Climate Action, Nature Conservation and Nuclear Safety (BMUKN) and is run by Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH. It is part of Germany's International Climate Initiative (IKI).

Автор ідеї Катерина Станкевич-Коваль | *Автори тексту* Катерина Станкевич-Коваль, Оксана Станкевич-Волосянчук | *Дизайн* Ренати Кокіної
88000, м. Ужгород, вул. Капушанська, 82 а,
тел./факс: +38 0312 615852; ekosphaera@hotmail.com; <http://www.ekosphaera.org>
Надруковано ФОП Яценко Євген, 2026

